

Na koncu ovoga prikaza koja je razložno prepun superlativa valja istaknuti da je monografija *Hrvatski crkvenoslavenski jezik* krunski knjiga naše paleoslavistike, temeljni priručnik, udžbenik, jedna od onih knjiga koja ulazi u grupu referentne literature, koja ima svoje mjesto na najbližjoj polici ormara s knjigama i kojoj zbog učestale citiranosti znamo napamet sve bibliografske podatke. Vjerujem stoga da nije pretenciozno parafrazirati V. Jagića i reći da knjiga *Hrvatski crkvenoslavenski jezik* predstavlja *trijumf kroatističke i slavističke filologije*.

SANJA ZUBČIĆ

Dražen VLAHOV, *Glagoljske matice krštenih i vjenčanih iz Draguča u Istri 1579. – 1650.*, Posebna izdanja Državnog arhiva u Pazinu, sv. 34, Glagoljski rukopisi, sv. 11, Državni arhiv u Pazinu, Pazin 2015., 334 str.

Državni arhiv u Pazinu nastavlja kontinuiranim promoviranjem glagoljske baštine u okviru edicije Posebna izdanja, koja je 2015. obogaćena jedanaestim sveskom iz serije »Glagoljski rukopisi«. Autorstvo najnovije knjige, u kojoj su obrađeni glagoljski zapisi iz dragučkih matica krštenih i vjenčanih iz druge polovine XVI. i prve polovine XVII. stoljeća, potpisuje arhivist Dražen Vlahov, dugogodišnji proučavatelj istarskih glagoljskih vrela, a glavnim je urednikom ovoga sveska sveučilišni profesor Ivan Jurković.

Iz »Uvodnih napomena« doznajemo da su analizirane matice pohranjene u Arhivu HAZU u Zagrebu te su objedinjene u jedinstvenu knjigu naslovljenu *Matična knjiga krštenih (1579. – 1685.), vjenčanih (1584. – 1722.) i krizmanih (1650.) župe Draguč u Istri*. Godine 1928. tadašnjemu Arhivu JAZU predao ih je Franjo Mavar, ondašnji umirovljeni predsjednik Sudbenoga stola u Varaždinu, koji je spomenute knjige posudio od župnika u Draguču tijekom službovanja na pazinskome sudu. Riječ je o najstarijim dragučkim maticama, koje kao prvorazredno vrelo raznim znanstvenim područjima koje se bave stanovništvom u prošlosti omogućuju interdisciplinarni i multidisciplinarni pristup.

Nakon nekoliko primjedaba o poteškoćama s kojima se susreo u početnome dijelu istraživanja, autor donosi povijesne crtice o srednjoistarskome naselju Draguču, gdje su sačuvani ostatci nekadašnje bogate glagoljaške

sredine, o čemu svjedoči arhivsko gradivo koje je nastalo ili je bilo u uporabi u tome mjestu. Potom se upućuje na vrijednost kamenoga natpisa na kući župana Mihela Fabijančića, a osobito glagoljskih grafita – urezanih u zidne slike dragućkih crkava sv. Elizeja i sv. Roka – čije je ostatke pronašao eminentan istraživač istarskih fresaka i glagoljskih natpisa Branko Fučić, a u prvom broju Radova Staroslavenskoga instituta, uz dopuštenje potonjega, svoj je rad o notarskome protokolu dragućkoga popa glagoljaša dijelom Fučićevih pronađenih grafita obogatio Vjekoslav Štefanić.

Ovaj pak svezak zamišljen je kao sinteza manjih potpoglavlja, u kojima se vrlo подробно predstavljaju osobitosti matica, koje su predmetom minuciozne analize. Zapisi u *Matičnoj knjizi krštenih* vodili su se od 6. rujna 1579. do 17. ožujka 1650., odnosno nakon izdavanja propisâ o vođenju i čuvanju knjiga krštenih i vjenčanih, donesenih na Tridentskome saboru (1563.), a prije odluke Rimskoga obrednika (*Rituale Romanum*) iz 1614., kojim je, osim dviju spomenutih, propisano i vođenje matica umrlih, te knjige Stanja duša (*Status animarum*). Prvi se sačuvan zapis pripisuje popu Jerolimu Grgoroviću, a ukupno je ubilježen 531 upis krštenja novorođenčadi, pri čemu je veći dio zapisa pisan glagoljicom na hrvatskome jeziku, dok je ostatak pisan latinicom na talijanskome, odnosno latinskome jeziku. Zanimljivo je istaknuti kako se jedan upis odnosi na krštenje odrasle osobe, a kumovi pritom nisu zabilježeni.

U zasebnome potpoglavlju autor ukazuje na potrebu proučavanja matičnih knjiga krštenih, naglašavajući da pružaju neiscrpno vrelo podataka o rodnosti, izvanbračnoj djeci i blizancima, migracijskim kretanjima, a samim time i demografskim promjenama, ali i o socijalnome statusu, etničkome sastavu stanovništva i vjerskoj pripadnosti, a zabilježeni upisi svakako mogu neizravno ukazivati na gospodarsku strukturu, razvijene obrte na određenome području, kao i na međusobnu povezanost žitelja.

Iz analiziranih zapisa uočava se kako je broj rođenih tijekom pojedinih godina oscilirao, a najveća je učestalost krštenja bila u ožujku, dok se najmanji broj djece krstio u veljači, za razliku od ranije obrađenih matica lindarske, boljunske, pićanske i puljske župe, gdje je tijekom veljače primjetan najveći broj novorođenčadi. S obzirom na spomenutu nepodudarnost sa stanjem u ostalim navedenim župama, autor iznosi pretpostavku o mogućem nedostatku većega broja zapisa iz veljače.

Razmatrajući učestalost rađanja ženske i muške djece na Dragućstini krajem XVI. i u prvoj polovini idućega stoljeća, autor ističe kako su se češće – no ne mnogo zamjetnije – rađali sinovi, a s time u vezi osvrće se na gledišta Zorana Ladića i Gorana Budeča, koji navode teoriju o povezanosti odnosa između rođene muške i ženske djece s prirodnim zakonima. Popovi su glagoljaši vodili u maticama evidenciju i o rađanju blizanaca, pri čemu je u Draguću upisano pet parova, kao i o broju nezakonito rođene djece, koja su činila svega 1%.

Matice donose pouzdanu sliku o najčešće nadjevanim imenima, koja su se dodjeljivala u skladu s katoličkim kalendarom, kao i o ondašnjim prezimenima, od kojih se značajan dio formirao na osnovi imena, zanimanja, podrijetla, osobnih karakteristika ili mana, dok su prezimena žena često dolazila iz muževa imena ili njegova zanimanja. Iznoseći podatke o popovima koji su obavljali krštenja u Draguću i unosili zapise u *Knjigu krštenih*, autor je utvrdio da su njihovi upisi pisani kurzivnim pismom, a zanimljivo je napomenuti da su se svi potpisivali kao popovi, s izuzetkom Matije Pernačića, uz kojega stoji oznaka kapelana. Na temelju grafičkoga prikaza odnosa između glagoljskih i latiničnih zapisa predloženo je pogubno djelovanje odluke pokrajinskoga Akvilejskog sinoda iz 1596. na potiskivanje glagoljice i hrvatskoga jezika iz crkvene službe, čime latinski i talijanski ostaju jedini u administrativnoj praksi.

U poglavlju o *Matičnoj knjizi vjenčanih* posebna je pozornost posvećena dvama upisima o vjenčanju, koji su se sačuvali među onima o krštenju. Budući da je riječ o zapisima starijim od onih koji se nalaze u *Knjizi vjenčanih*, autor zaključuje da je zbog oštećenja izgubljen prvi dio potonje, te da se počela voditi istodobno s *Knjigom krštenih*. Na osnovi izloženih primjera razvidno je kako je broj svjedoka na vjenčanjima varirao; obredi su se obično obavljali u crkvi sv. Križa, a prethodile su im uobičajene tri napovijedi. Najviše je vjenčanja sklopljeno u studenome, a najmanje u rujnu i prosincu, pri čemu su se poštivali vjerski običaji. Premda je u analiziranome razdoblju zabilježeno ukupno 119 vjenčanja, valja napomenuti kako je bio običaj da se obredi obavljaju u mjestu odakle je potjecala mladenka, stoga su se ondje oni i evidentirali. Dragućanke su se, između ostaloga, udavale i za mladiće iz Grimalde, Huma, Pazinskih Novaka, Previža, Roča, Buzeta i Pagubica, što svjedoči o dobrim osobnim i komunikacijskim vezama među žiteljima,

bez obzira na to jesu li dolazili iz mletačkoga ili austrijskoga dijela Istre.

Prilikom izbora bračnoga partnera vodilo se računa i o njegovu socijalnome, odnosno imovinskome statusu, a zabilježeni su i slučajevi sklapanja brakova između osoba koje su prvi put stupile u bračne odnose i udovaca, no status potonjih nije se izričito navodio u maticama, za razliku od udovica. U ulozi svjedoka na vjenčanju pojavljuju se dragučki popovi i župani, kao što su Andrej i Jurij Kurelić, Ivan Ivanić, Petar Matković i Vincenc Fabijančić, ali i ugledne osobe iz drugih mjesta. Autor donosi podatke i o popovima glagoljašima koji su obavljali vjenčanja i unosili zapise u maticu, navodeći ih prema redu upisa te iznoseći osobitosti njihova rukopisa, a riječ je o Mateju Petroviću, Marku Maroiću, Jurju Kokoriću, Luki de Ermanišu, Ivanu Lešniku, Andreji Matkoviću, Juri Grabaru i Bartulu Straniću, koji su pisali glagoljskim kurzivnim pismom.

Naposljetku autor postavlja temeljno pitanje: »Zašto se nijedan svećenik iz Draguča nije nikad potpisao kao *plován* ili župnik?«. Pokušavajući pronaći valjan odgovor, poziva se na crkvenu povijest Draguča, koji se nalazio u sastavu zborne župe Roč, stoga se tamošnji popovi nisu mogli nazivati plovanima. Svećenici, koje su izabrali očevi dragučkih obitelji, morali su dobiti odobrenje rašporskoga kapetana, a potom bi ih potvrdio ročki župnik. U vrijeme nastanka upisâ o krštenjima i vjenčanjima nailazimo na izraz njemačkoga podrijetla – *farman* – koji su bilježili sami popovi uz svoje ime u zapisu, dok su izričaj *plován-kurat* zapisivali poznanici popova o kojima se govori u dotičnome zapisu.

U zaključku prvoga dijela ukazuje se na neizmjernu važnost obrađenih matica za proučavanje povijesti Draguča, a napose glagoljskoga pisma ne samo na istarskome, već i na širem području, čime svjedoče o očuvanju nacionalnoga identiteta. Podastiru se pravila kojih se autor podržavao pri prenošenju zapisâ s glagoljskoga u latinično pismo, a radi lakše provjere samoga prijepisa donosi se tabličan prikaz glagoljskih uglatih i kurzivnih slova, kojima su dodane njihove brojčane vrijednosti, kao i odgovarajuća latinična slova.

Najopsežniji dio knjige zauzima temeljita transliteracija zapisâ, čijim su sastavnim dijelom dvije odvojene cjeline: »Matična knjiga krštenih iz Draguča (1579. – 1650.)« te »Matična knjiga vjenčanih iz Draguča (1584. – 1649.)«, a zoran uvid u izgled izvornoga rukopisa dobiva se na temelju

njihovih preslika. U »Prilozima«, kao svojevrsnim pomagalicama pri lakšem snalaženju u tekstu, objavljuju se: kazalo prezimena i imena u zapisima, kronološki redoslijed rođenih/krštenih, abecedno kazalo prezimena i imena novorođenih zapisanih glagoljicom (uz naznaku datuma rođenja/krštenja), popis rođenih/krštenih kćeri i sinova, kronološki poredak vjenčanja, popis zabilježenih župana i popova, kao i češće korištenih ligatura. Na samome kraju knjige donosi se pregled upotrijebljenih izvora i literature te sažetci na hrvatskome, engleskome i talijanskome jeziku.

Prihvativši se iscrpne analize matičnih knjiga još jednoga istarskog mjestača te zahvaljujući mukotrpnu radu na objavljivanju glagoljskih izvora, Dražen Vlahov opetovano se istaknuo kao neumoran popularizator bogate hrvatskoglagoljske baštine. Rasvjetljujući obilje potankosti o raznim sastavnicama demografske i društvene povijesti Dragučštine, ali i o jezičnim i onomastičkim aspektima, ovim je znanstvenim izdanjem podario niz spoznaja od nemjerljive važnosti za proučavanje hrvatskoga jezika i glagoljskoga pisma na području koje je, unatoč njihovu potiskivanju, uspjelo sačuvati svoj narodni karakter. Razmotrenoj publikaciji stoga nesumnjivo pripada istaknuto mjesto među serijom knjiga iz kojih izviru dragocjeni ulomci iz kulturnoga, povijesnoga i vjerskoga života istarskoga mikroprostora, čime je postavljen temelj boljemu razumijevanju i dostojnomu vrednovanju glagoljske, a samim time i nacionalne kulture.

SAMANTA PARONIĆ

Славянский Апостол: История текста и язык. Составитель Марина БОБРИК. Verlag Otto Sagner, München – Berlin – Washington 2013., 273 str.

Zbornik *Славянский Апостол: История текста и язык* okuplja izlaganja s okrugloga stola o stanju i perspektivama istraživanja slavenskoga Apostola »Slawischer Apostolos: Bestandsaufnahme und Perspektiven«, koji je bio priređen 2011. godine na Humboldtovu sveučilištu u Berlinu. Povod i poticaj okruglomu stolu bilo je izdanje Apostola s komentarom iz lipanjskoga sveska Velikoga mineja za čitanje, te prateće istraživanje, provedeno u okviru zajedničkoga projekta freiburškoga i berlinskoga sveučilišta koji su vodili Juliane Besters-Dilger i Christian Voß. Knjiga je 21. svezak niza *Studies on*